

Правни субјекти

проф. др Катарина Доловић
Бојић

Појам субјекта у праву

- Правни субјекти су лица у праву: свако кога правни поредак прихвата као имаоца права и обавеза;
- Круг правних субјеката је историјски променљив и динамичан;
- Норме које одређују ко може да буде правни субјект спадају у Општи део, и то тзв. Статусно право или Право лица;
- Статусно право одређује ко могу да буду правни субјекти, њихове способности (капацитете) и њихова својства;
- Данас су правни субјекти људи (физичка лица) и организације (правна лица).

Физичка лица

правна способност – појам

- Физичко лице је човек као правни субјект то јест ималац правне способности;
- Осликава једнакост међу људима и услов је људског достојанства;
- Правна способност је општа и потпуна;
- *Nasciturus* - Зачето дете сматра се рођеним ако је то у његовом интересу;
- Коморијенти – више лица настрадало у истој животној ситуацији.

Физичка лица

правна способност – настанак

- Настаје рођењем, али и пре рођења: фикција о *nasciturus*-у још у Римском праву (важила за имовинска права; о личним у то време још није било говора);
- Настаје постепено, разликујемо незачетог човека, зачетог а нерођеног и рођеног;
- Рођени човек неспорно има правну способност, код нас довољно да се дете роди живо, тренутак рођења је напуштање мајчине утробе;
- *Nasciturus* за лична права - одмах безусловно за она која може да има; за имовинска условно (да се жив роди).

Физичка лица

правна способност – престанак

- Смрт (једини начин);
- Судско утврђивање смрти;
- Проглашење несталог лица за умрло:
 - 6 месеци ситуација непосредне опасности по живот
 - 1 година у рату у вези с ратним догађајима;
 - 5 година ако су околности нестанка такве да чине вероватним...
 - 5 година ако је од рођења прошло више од 70 година.

Физичка лица

пословна способност – појам и врсте

- Способност сопственим изјавама воље производити правно дејство;
- Делимична и потпуна;
- Ограничена и неограничена (да ли може самостално);
- Делимична може да буде како ограничена тако и неограничена, потпуна је увек неограничена;
- Заснована је на способности лица да се само стара о својим интересима.

Физичка лица

пословна способност – настанак

- Постепеност, узраст+способност за старање о својим интересима+судска одлука;
- До 14 година неспособан, изузетно 3 категорије послова: багателни, корисни и неутрални, ако не шкоде малолетнику.
- Од 14 до 18 делимична ограничена, може и остало, уз сагласност зак. заступника (а за неке важније послове и органа старатељства);
- Са 16 могућа еманципација услед закључења брака или добијања детета;
- Са 18 потпуна, уз могућност продужења родитељског права, или накнадног губитка.

Чл. 56 ЗОО

- (1) За закључење пуноважног уговора потребно је да уговарач има пословну способност која се тражи за закључење тог уговора.
- (2) Ограничено пословно способно лице може без одобрења свог законског заступника закључивати само оне уговоре чије му је закључивање законом дозвољено.
- (3) Остали уговори тих лица ако су закључени без одобрења законског заступника рушљиви су, али могу бити оснажени његовим накнадним одобрењем.

Чл. 57 ЗОО

- (1) Сауговарач пословно неспособног лица који није знао за његову пословну неспособност може одустати од уговора који је закључио са њим без одобрења његовог законског заступника.
- (2) Исто право има и сауговарач пословно неспособног лица који је знао за његову пословну способност, али је био преварен од њега да има одобрење свог законског заступника.
- (3) Ово право се гаси по истеку тридесет дана од сазнања за пословну неспособност друге стране, односно за одсуство законског заступника, али и раније ако законски заступник буде одобрио уговор пре него што тај рок истекне.

Чл. 58 ЗОО

- (1) Сауговарач пословно неспособног лица који је закључио уговор са њим без одобрења његовог законског заступника може позвати законског заступника да се изјасни да ли одобрава тај уговор.
- (2) Ако се законски заступник не изјасни у року од тридесет дана од овог позива да се уговор одобрава, сматраће се да је одбио да да одобрење.

Чл. 59 ЗОО

Пословно способно лице може захтевати да се поништи уговор који је без потребног одобрења закључило за време своје ограничене пословне способности само ако је тужбу поднело у року од три месеца од дана стицања потпуне пословне способности.

Sticanje poslovne sposobnosti pre punoletstva

Punoletstvo i poslovna sposobnost

Član 11

- (1) Punoletstvo se stiče sa navršenom 18. godinom života.
- (2) Potpuna poslovna sposobnost stiče se punoletstvom i sklapanjem braka pre punoletstva uz dozvolu suda.
- (3) Sud može dozvoliti sticanje potpune poslovne sposobnosti maloletnom licu koje je navršilo 16. godinu života, a postalo je roditelj i dostiglo je telesnu i duševnu zrelost potrebnu za samostalno staranje o sopstvenoj ličnosti, pravima i interesima.
- (4) O dozvoli iz st. 2 i 3 ovog člana sud odlučuje u vanparničnom postupku.

Delimično i potpuno lišenje poslovne sposobnosti

Potpuno lišenje poslovne sposobnosti

Član 146

(1) Punoletno lice koje zbog bolesti ili smetnji u psiho-fizičkom razvoju nije sposobno za normalno rasuđivanje te zbog toga nije u stanju da se samo stara o sebi i o zaštiti svojih prava i interesa može biti potpuno lišeno poslovne sposobnosti.

(2) Poslovna sposobnost lica iz stava 1 ovog člana jednaka je poslovnoj sposobnosti mlađeg maloletnika.

Delimično lišenje poslovne sposobnosti

Član 147

(1) Punoletno lice koje zbog bolesti ili smetnji u psiho-fizičkom razvoju svojim postupcima neposredno ugrožava sopstvena prava i interese ili prava i interese drugih lica može biti delimično lišeno poslovne sposobnosti.

(2) Poslovna sposobnost lica iz stava 1 ovog člana jednaka je poslovnoj sposobnosti starijeg maloletnika.

(3) Sudskom odlukom o delimičnom lišenju poslovne sposobnosti odrediće se pravni poslovi koje lice delimično lišeno poslovne sposobnosti može odnosno ne može samostalno preduzimati.

Физичка лица

деликтна способност

- То је способност бити одговоран за своје недопуштене радње које су проузроковале штету;
- Ради се о одговорности заснованој на кривици;
- Темељи се на способности за расуђивање;
- Нема делимичне, подела бинарна, или има или нема;
- Стиче се постепено, границе 7 и 14 година; до 7 необориво неспособан, од 7 до 14 обориво неспособан, после 14 обориво способан;
- Она је услов да се одговара по основу кривице, уз изузетак код одговорности по основу правичности.

Чл. 16 ЗОО Начело забране проузроковања штете

„Свако је дужан да се уздржи од поступка којим се другом може проузроковати штета.“

Проузроковање штете је извор облигационог односа, тј. правно релевантна чињеница чијим наступањем настаје обавеза накнаде штете. Поверилац и дужник у облигационом односу насталом проузроковањем штете немају никакав заједнички циљ, већ су њихови интереси супротстављени – један потражује накнаду штете, а други је дужник накнаде штете.

Субјекти одштетноправног односа

Проузроковање штете ствара одштетноправни однос, тј. облигациони однос чију суштину чини обавеза накнаде штете; однос између оштећеног и одговорног лица (штетника или трећег лица).

Поверилац је лице које је претрпело штету – оштећени;

Дужник је по правилу лице које је штету проузроковало – штетник; изузетно дужник накнаде штете може бити лице које није штету проузроковало, али правни поредак сматра оправданим да оно буде одговорно за њу.

Врсте одговорности за штету

Према основу одговорности: субјективна одговорност, објективна одговорност, одговорност по основу правичности.

Према природи повређене правне норме: уговорна и вануговорна.

Према томе за чије се радње одговара: одговорност за своје и одговорност за туђе радње.

Одговорност малолетника

Члан 160. Одговорност малолетника

(1) Малолетник до навршене седме године не одговара за штету коју проузрокује.

(2) Малолетник од навршене седме године до навршене четрнаесте године не одговара за штету, осим ако се докаже да је при проузроковању штете био способан за расуђивање.

(3) Малолетник са навршених четрнаест година одговара према општим правилима о одговорности за штету.

Душевно болесна лица и лица заосталог умног развоја

Члан 159. Неодговорна лица

Лице које услед душевне болести или заосталог умног развоја или којих других разлога није способно за расуђивање, не одговора за штету коју другоме проузрокује.

(2) Ко другом проузрокује штету у стању пролазне неспособности за расуђивање, одговоран је за њу, изузев ако докаже да није својом кривицом доспео у то стање.

(3) Ако је у то стање доспео туђом кривицом, за штету ће одговарати онај ко га је у то стање довео.

Ко одговара за „неодговорна лица“?

Члан 164. Душевно болесни и заостали у умном развоју

(1) За штету коју проузрокује лице које услед душевне болести или заосталог умног развоја или којих других разлога није способно за расуђивање, одговара онај који је на основу закона, или одлуке надлежног органа, или уговора, **дужан да води надзор** над њим.

(2) Он се може ослободити одговорности ако докаже да је **вршио надзор на који је обавезан** или **да би штета настала и при брижљивом вршењу надзора**.

Члан 165. Одговорност родитеља

(1) Родитељи одговарају за штету коју проузрокује другом њихово дете до навршене седме године, **без обзира на своју кривицу**. Реч је о објективној одговорности родитеља.

(2) Они се ослобађају одговорности ако постоје разлози за искључење одговорности према правилима о одговорности без обзира на кривицу.

(3) Они не одговарају ако је штета настала док је дете било поверено другом лицу и ако је то лице одговорно за штету.

(4) Родитељи одговарају за штету коју проузрокује другом њихово малолетно дете које је навршило седам година, осим ако докажу да је штета настала без њихове кривице.

Ко одговара за „неодговорна лица“?

Члан 167. Одговорност другог лица за малолетника

(1) За штету коју другом проузрокује малолетник док је под надзором старатеља, школе или друге установе, одговара старатељ, школа, односно друга установа, **осим ако докажу да су надзор вршили на начин на који су обавезни, или да би штета настала и при брижљивом вршењу надзора.**

Члан 168. Посебна одговорност родитеља

(1) Ако дужност надзора над малолетним лицем не лежи на родитељима, већ на неком другом лицу, оштећеник има право да захтева накнаду од родитеља, кад је штета настала *услед лошег васпитања малолетника, рђавих примера или порочних навика које су му родитељи дали, или се и иначе штета може уписати у кривицу родитељима.*

(2) Лице на коме у овом случају лежи дужност надзора има право тражити од родитеља да му накнаде исплаћени износ ако је оно исплатило накнаду оштећенику.

Члан 169. Одговорност на основу правичности

(1) Накнада штете од деликтно неспособног лица по основу правичности - У случају штете коју је проузроковало лице које за њу није одговорно, а накнада се не може добити од лица које је било дужно да води надзор над њим, суд може, кад то правичност захтева, а нарочито с обзиром на материјално стање штетника и оштећеника, осудити штетника да накнади штету, потпуно или делимично.

(2) Накнада штете од родитеља малолетника способног за расуђивање - Ако је штету проузроковао малолетник способан за расуђивање који није у стању да је накнади, суд може, кад то правичност захтева, а нарочито с обзиром на материјално стање родитеља и оштећеника, обавезати родитеље да накнаде штету, потпуно или делимично, иако за њу нису криви.

Физичка лица

идентитетска својства

- Идентитет и право на идентитет као лично право;
- Лично име;
- Пол (транссексуалност);
- Брак и брачност деце (данас мање битно);
- Пребивалиште и боравиште (уобичајено и просто);
- Држављанство.

Правна лица

појам и начело раздвојености

- Правно лице = правно способна организација;
- Услови да је правно уредива, правно допуштена и да јој је признат субјективитет;
- Начело правне раздвојености: 1. У припадању права и регистрацији права; 2. У судској заштити права; 3. У одговорности; 4. У приписивости правних радњи; 5. У идентитетски својствима (назив, седиште, држављанство).
- Правно лице по правилу не престаје смрћу учесника;
- Самостална у спољњем и у унутрашњем односу;
- Постоје одступања која морају бити посебно предвиђена.

Правна лица

функције

1. Остварење трајних наиндивидуалних циљева;
 2. Олакшање правног промета;
 3. Гарантна (обезбеђење поверилаца);
 4. Лимитна (ограничење одговорности).
- Негативне последице: имобилизација имовине, концентрација друштвене моћи, злоупотребе оснивача и учесника.

Правна лица

врсте

- По структури: удружења (једночлана и вишечлана, лична и корпоративна) и установе (задужбине, приватне и јавне, и фондације и остале установе);
- По циљу и врсти делатности: комерцијална и некомерцијална;
- По типу својине: на једносвојинска или мешовита (наслеђено из социјализма);
- Постоји и подела на јавноправна и приватноправна али код нас она нема практичан значај.

Правна лица

општи елементи

- 3 општа елемента: организационо јединство, идентитет и признат правни субјективитет.
- Организационо јединство:
 - правилима уређена организација (закон поставља спољна правила као оквир, унутрашња правила оснивачи),
 - Органи (функционално неопходни, врсте, природа),
 - (допуштен и одређен) циљ,
 - Имовина;

Правна лица

општи елементи

- Идентитет:

- име (пословно име и назив; податак о врсти, штити се),
- седиште (средиште делатности, важно за правне односе правног лица),
- Држављанство (државна припадност, општи критеријум држава седишта али постоје и посебни критеријуми за посебне правне односе);

Правна лица

општи елементи

- Признати правни субјективитет:
 - Признање субјективитета (настанак организације и правног лица, *numerus clausus* и слобода избора врсте и системи признавања (аутопризнање, систем прописа, концесија, декларативни и мешовити));
 - Правна способност (потпуна или делимична имовинска), ужа за неимовинска права и нека имовинска од физичких лица;
 - Пословна способност (органи; општа и специјална);
 - Деликтна способност (да се деликти учесника урачунавају правном лицу).

Животиње и вештачка интелигенција као правни субјекти?

- Правни статус животиња кроз историју: обична ствар, заштита због заштите осећања људи, заштита због животиња сâмих;
- Свакако нису способне за имовинска права и немају пословну или деликтну способност, питање је само јесу ли способне за нека лична права;
- 2009. Закон о добробити животиња – није признат правни субјективитет али је пружена заштита животињама као таквим;
- Питање ВИ као субјекта права последица је е-трговине и тзв. Е-агената, али и овде је правни субјективитет засад непотребан.